

Kisat selostaen kotiin Lahden MM-kisoista 1938-1989

Suvi Kuisma
tutkija
Hiihtomuseo, Lahti

Lahden MM-kisojen radiointia ja televisiointia esiteltiin Radio- ja tv-museossa kevättalvella 15.2.-27.5.2001. ”Kisat selostaen kotiin Lahden MM-kisoista 1938-1989” –näyttely kertoi siitä, kuinka Lahden MM-kisoja on radioitu ja televisioitu kautta aikojen Yleisradion toimesta. Aihe oli ajankohtainen vuoden 2001 MM-kisojen vuoksi. Museo halusi tuoda näyttelyllään esille Suomen kansan rakastamat sinivalkoiset urheiluselostajat. Mukaansa tempaava selostushan tekee urheilutapahtumasta ainutkertaisen elämyksen. Näyttelyllä haluttiin tuoda esille myös, minkälainen valtava tekninen ja ammattitaitoa vaativa työmaa kisojen radiointi ja televisiointi oikeastaan on. Lisäksi tarjottiin museokävijälle audiovisuaalisia ja toiminnallisia elämyksiä MM-kisojen ja urheiluselostamisen maailmasta.

Ensimmäiset viralliset MM-kisat Lahdessa 1938 - ”Radio tekee koko Suomen kansan urheiluhulluksi”

Ensimmäiset MM-kilpailut eli Kongressihiihdot olivat Lahdessa 1926. Tuolloin Yleisradio oli vasta aloittanut toimintansa eikä ollut vielä radioimassa kisoja. Näistä Kongressihiihdoista on kuitenkin mielenkiintoinen harrastajan kuvaama elokuva.

Ensimmäiset viralliset maailmanmestaruuskilpailut pidettiin Lahdessa 1938. Näistä kisoista Yleisradio välitti runsaasti lähetyksiä. Salpausselän kisoja oli radioitu jo vuodesta 1929 lähtien. Alkuvuosina tosin Lahden Hiihtoseura vaati, ettei radiossa saanut mainita kilpailijoiden nimiä, vaan vain kilpailunumerot. Hiihtoseuralta sai ostaa ohjelmalehtisiä, joista sitten näki, kuka milläkin numerolla hiihti.

Radioinneista sopiminen jäi kuitenkin aivan viime hetkiin. Suomen Hiihtoliitolla oli hankaluuksia päästä yksimielisyyteen radiointikorvauksesta. Hiihtoliitto tiedusteli marraskuussa 1937 Yleisradiolta korvausta kisojen radioimisesta kotimaahan. Yhtiö vastasi kieltävästi, koska korvausta ei voitu sen mielestä kisojen kansainvälisen luonteen takia suorittaa. Yleisradio oli jo joutunut huomattaviin kustannuksiin järjestäessään monille ulkomaisille radioyhtiöille tilaisuuden kisojen radioimiseen. Paikalle tulivat tuolloin Norjan, Ruotsin, Saksan ja Viron radiot. Kompromissiin kuitenkin päästiin ennen kisoja ja kisat voitiin radioida.

”Radio tekee koko Suomen kansan urheiluhulluksi” mainostettiin Yleisradiota ennen vuoden 1938 kisoja. Kisoja olivat selostamassa ja tekemässä kisaraportteja mm. Suomen ensimmäinen urheiluselostaja Martti Jukola, urheiluselostaja Pekka Tiilikainen, toimittaja Eero Salovuori, toimittaja Harri Eljanko ja diplomi-insinööri Paavo Arni. Ruotsinkieliset yhteenvedot esitti Enzo Sevón.

Kisojen aattoiltana 23.2.1938 lähetettiin kisoja esittelevä ohjelma. Varsinaisina kisapäivinä päätapahtumista lähetettiin selostukset suorina lähetyksinä ja sunnuntai-iltana 27.2. viikkokatsaus MM-kilpailujen Lahdesta. Osa lähetyksistä kuultiin vasta jälkilähetyksinä.

Urheiluohjelmathan lähetetään yleensä suorina lähetyksinä. Yleisö haluaa kuulla heti, miten omat maanmiehet ja suosikit ovat pärjänneet. Aluksi ei ollut laitteitakaan muuta kuin suoriin lähetyksiin. Yleisradio hankki ensimmäisen äänentallennuslaitteensa 1934. Tuolloin käytettiin pikalevyjä eli

sellakkapäälysteisiä metallilevyjä, joihin voitiin tallentaa 3 minuuttia ohjelmaa yhdelle levyille. Ulkolähetyksissä levytys tehtiin yleensä ääniautossa äänilevyleikkurilla eli pikalevyjen äänityslaitteella. Ensimmäiset magnetofonit Yleisradio hankki 1939 tulevia Helsingin olympialaisia 1940 silmälläpitäen.

Alkuvaiheessa hiilimikrofonitkin oli liitettävä valjaisiin, jotta niitä voitiin käyttää. Vuonna 1938 oli käytössä jo kätevät kondensaattorimikrofonit. Selostajan ja mikrofonin lisäksi on täytynyt olla ulkolähetyksiä varten rakennetut sekoitusvahvistimet ja lähettimet. Niiden kautta ohjelma kulki lähetysasemille, kuten Lahden pitkäaaltoasemalle. Tiedot ladun varrelta väliaika-asemilta, kuten Munakukkulalta ja Messilän kelohongalta välitettiin tuolloin lankapuhelinta käyttäen selostajalle. Johtoja vedettiin puusta puuhun.

Myös radiokauppiat olivat oivaltaneet suurien kansainvälisten kisojen merkityksen radioiden markkinoinnissa lähinnä vuoden 1936 Berliinin olympiakisoista lähtien. Vuonna 1938 laitteita mainostettiin esimerkiksi näin ”ensimmäinen urheiluselostajana ja kaiken muun radio-ohjelman välittäjänä... Helvar - hauska radio.

Yleisradio valppaasti mukana vuoden 1958 MM-kisoissa

Vuoden 1958 MM-kilpailut olivat valtava menestys Lahden kaupungille. Kävijöitä oli Salpausselällä 67 000 henkeä. Hiihtostadionia oli uusittu 1954. Lisäksi sinne kohosi juuri ennen kisoja uusi funkkistyylinen toimitsijarakennus, jonka tasaiselle katolle oli järjestetty radion selostuskeskus. Keskuksessa työskentelivät Yleisradion urheiluselostajat Pekka Tiilikainen, Jorma Lundén, Paavo Noponen ja Niilo Tarvajärvi sekä heidän ulkomaiset kollegansa. Sieltä näki hyvin joka suuntaan stadionia ja siksi siellä työskentelivät myös televisiokuvaajat. Vuoden 1958 MM-kisojen radiointipäällikkönä toimi Lahden Yleisradioaseman päällikkö Arvi Hauvonen. Hän oli toiminut tässä työssä jo vuoden 1938 kisojenkin aikana.

Toimitsijarakennuksen radiokeskukseen oli rakennettu 12 pienen studiota eli tarkkaamoäänittämöä. Lisäksi radiokeskuksessa oli 32 ohjelmansiirto- ja selvittely-yhteyttä. Yleisradio tarvitsi kisoissa myös muun muassa 30 mikrofoni vahvistinta., 25 isoa ja 4 pientä magnetofonia. Yleisradion tekniikan miehet saivat täydet pisteet ulkomaalaisilta selostajilta. Koko laaja koneisto toimi erinomaisesti yliassistentti Yrjö Luomanmäen johdolla. Kaikki lähetykset, joita oli toistasataa, menivät perille. Suomen television lisäksi paikalle tulivat Itä-Saksan, Puolan, Ruotsin ja Norjan televisiot. Radioselostajia oli paikan päällä noin 15-20 henkeä. Länsi-Saksasta tuli jopa 5 ja Itä-Saksasta 3 selostajaa.

Televisiointi oli Salpausselällä vielä tuolloin uutta. Vuoden 1958 MM-kisat televisioitiin filmimateriaalille Yleisradion toimesta, mutta television katsojia oli vielä vähän, koska televisiolupiakin oli lunastettu Suomessa vasta 3500 kappaletta. Esimerkiksi Musiikki Fazer mainosti televisioitaan ennen kisoja Radiokuuntelija-lehdessä n:o 10/1958: ”Kisat televisioidaan! TELEVISIOITA edustava valikoima.” Radioita sama liike markkinoi: ”UUSI RADIO nyt tai ei koskaan! Salpausselän MM-kisat alkavat... Vielä ehditte mukaan.”

Kisat sujuivat suomalaisittain erinomaisesti. Pekka Tiilikainen ja Paavo Noponen pääsivät hehkuttamaan suomalaisten menestysunelmia, etenkin miesten hiihtomatkoilla (Veikko Hakulinen 15 km:n voitto ja Kalevi Hämäläinen 30 km:n voitto) ja erikoismäenlaskussa (Juhani Kärkisen voitto) ja yhdistetyssä (Paavo Korhosen voitto). Paavo Noponen hoiti tuolloin myös Suomen television urheiluselostukset radioselostusten lisäksi ja siirtyi kokonaan pelkästään radiopuolelle

1961. Television urheilutoimittajaksi pestattiin Anssi Kukkonen, joka työskenteli Yleisradiossa 1970-luvun lopulle saakka.

Legendaarisia sinivalkoisia ääniä

Urheilun vetovoima huomattiin Yleisradiossa jo 1930-luvulla ja tärkeimmät urheilutapahtumat radioitiin. Suomalaisen urheiluselostuksen perustan luoja ja tärkein urheilutoimittaja ovat olleet erityisesti Martti Jukola ja Pekka Tiilikainen. Jukola loi suomalaisen urheiluselostamisen isänmaallisen tyylin. Hän selosti kilpailut täsmällisesti, mutta mittaili samalla kansojen kyvykkyyttä niiden urheilumenestyksen perusteella. Tiilikainen jatkoi samalla tyyllillä, mutta antoi myös tunteidensa kuulua selostuksissa.

Martti Jukola aloitti Yleisradiossa selostus- ja toimitustyön 1931. Hän oli ensimmäinen yhtiössä, joka paneutui erityisesti urheiluselostamiseen. Hänen täsmällinen ja terävä tyylinsä, jopa konekiväärimäinen selostustapansa sopi erityisesti urheiluun Jukola asetti selostuksissaan pääosaan aina urheilijan ja arvosti häntä tappionkin hetkellä. Kuten monet muutkin urheiluselostajat myös Martti Jukola oli nuoruudessaan menestynyt urheilija. Jukolan lajeja olivat pika- ja aitajuoksut. Hän voitti Suomen mestaruuskisoissa yhteensä kuusi hopea- ja viisi pronssimitalia.

Martti Jukola aloitti urheilutoimittajan uransa Suomen Urheilulehdessä 1922 ja jatkoi siellä vastaavana toimittajana vuoteen 1931 saakka. Hän oli koko ikänsä tuottelias kirjoittaja. Hän oli myös tiedemies ja väitteli filosofian tohtoriksi kirjailija J.H. Erkon tuotannosta 1930.

Yleisradion pääselostajana olympiakisoissa hän toimi 1936 Berliinissä ja 1948 Lontoossa. Berliinissä hän hoiti suomenkielisen selostustyön vielä yksin. Radiotoiminnan alkuvuosikymmeninä urheiluselostajan piti hallita kaikki urheilulajit. Legendaarisen selostajamaineensa hän sai 10 000 metrin juoksun selostamisesta Berliinin olympialaisissa 1936 Suomen ottaessa kolmoisvoiton. Jukola toimi selostajana vuoteen 1952 saakka, valitettavasti vain alkoholiongelmat häiritsivät etenkin hänen viimeisiä työvuosiaan. Alkoholien runsas käyttö on ollut yleistä urheilutoimittajien keskuudessa, vaikkakaan se ei ole välttämättä häirinnyt varsinaista työntekoa.

Pekka Tiilikainen aloitti urheiluselostajan uransa Yleisradiossa 1935. Sitä ennen hän oli kirjoittanut urheiluaiheisia lehtiartikkeleita ja esitelmiä. Tiilikainen pääsi tekemään ensimmäisen urheiluselostuksensa radioon pohjoismaiden uintimestaruuskilpailuista Oslosta. Tiilikaisellahan oli uimaurheilijan ansiokas tausta. Hän oli voittanut 1931 pohjoismaiden mestaruuden 400 m ja 1500 m vapaauintissa. Hän kuului myös pitkään Suomen vesipallomestarijoukkueeseen 1930-luvulla. Vuonna 1939 Tiilikainen vakinaistettiin Yleisradion ensimmäiseksi radioselostajaksi. Hänet haluttiin juuri urheilualan asiantuntemuksensa ja selostajankykyjensä vuoksi vakinaiseksi tuolloin, koska Helsingin olympialaiset oli tarkoitus järjestää ja radioida 1940. Yleisradion pääselostajana hän toimi vuodesta 1945 lähtien vuoteen 1971 saakka.

Tiilikainen oli selostamassa Lahdessa MM-kilpailuissa jo 1938 ja pääselostajana hän toimi vuoden 1958 kisoja. Hän oli kansan rakastama ”sinivalkoinen ääni”, jonka selostukset etenkin hiihtomatkoilta, olivat vertaansa vailla. Tiilikainen eläytyi voimakkaasti aina liikutukseen saakka suomalaisten tappion ja varsinkin voiton hetkillä.

Tiilikaisen työtoveri ja manttelinperijä oli Paavo Noponen. Hän aloitti urheiluselostajan uransa Helsingin olympialaisia edeltävällä selostajakurssilla. Noponen teki pitkän päivätyön Yleisradion urheiluselostajana 1952-1994. Tiilikaisesta ja Noposesta tuli kansainvälisten urheilukilpailuiden selostusten vakiopari. Vuonna 1958 Lahden MM-kisoissa Noponen keskittyi erityisesti erikoismäenlaskun selostukseen.

Vuoden 1978 MM-kisat Lahdessa olivat Paavo Noposelle merkkitapaus, koska hän oli joutunut olemaan poissa vuoden 1976 Montrealin kisojen aikaisesta onnettomuudesta lähtien. Tuolloin Noponen palasi puheenaiheeksi muun muassa kommenteillaan ”Kärjessä painaa Vapaa Pohjola” pohjoismaiden johtaessa miesten viestissä. Jotkut käsittivät sen letkautukseksi Neuvostoliitolle. Toiset taas kiittivät sinivalkoisista selostuksista. Vuonna 1989 Noponen oli edelleen mukana MM-kisoissa. Tuolloin hänelle oli varmaan mieluisin selostettava Harri Kirvesniemen 15 km:n voittohiihto.

Noponen katsoo, että hyvässä selostuksessa on kolme elementtiä: rauhallisuus, päättäväisyys ja innostus. Innostusta ja ehdottomuutta hänestä on aina löytynyt. Osa yleisöstä koki selostukset kuitenkin liiankin maalaileviksi ja vanhakantaisen isänmaallisiksi. Muita tunnettuja urheiluselostajia Noposen lisäksi olivat vuoden 1978 MM-kisoissa radion puolelta Voitto Raatikainen, Raimo Häyrinen ja Juhani Sipilä. Häyrinen korosti selostuksissaan kansainvälisyyttä ja on tullut tunnetuksi joukkuepelien selostajana.

Vuonna 1989 radion vastaavana tuottajan toimi Voitto Raatikainen. Radiosta kuultiin Raimo Häyrisen, Jarmo Lehtisen, Paavo Noposen ja Juhani Sipilän selostuksia. Ruotsinkielisellä puolella selostamassa olivat Niklas Henrichsson ja Bror-Erik Wallenius.

Suomalaisjuhlaa – väritelevisioinnin alkuvaiheissa

Yleisradion väritelevisiointit tarjosivat erittäin hyvät mahdollisuudet vuoden 1978 MM-kisojen seuraamiseen. Kisa-alueella oli 16 värikameraa kuudessa ulkolähetysautossa. Väritelevisiointi oli vielä melko uutta. Ensimmäiset väriulko tuotantoautot Yleisradio oli hankkinut 1974. MM-kisojen televisiointi maksoi 2,5 miljoonaa markkaa. Yleisradion teknistä henkilökuntaa oli 245 henkeä. Televisiolähetysten tuottajana kisoissa toimi Aarre Elo. Pääohjaajana toimi Raimo Piltz. Selostajina toimivat Seppo Kannas, Anssi Kukkonen ja Voitto Liukkonen. Televisio kuvaa lähetettiin neljääntoista Euroopan maahan sekä lisäksi Japaniin, Meksikoon ja Yhdysvaltoihin. Katsojia arvioitiin olevan 200 miljoonaa. Radiolähetykset välitettiin kahdeksaan maahan.

Vuoden 1978 MM-kisoissa televisiossa näkyvät mainokset nousivat otsikoihin. Mainostamisen pelisääntöjä ei oltu vielä sovittu kansainvälisellä tasolla niin kuin nykyisin. Jo ennen kisoja Eurovisio uhkasi peruuttaa televisiointit, jos ei eräitä mainoksia poisteta ladunvarsilta. Kisojen järjestäjä ei olisi saanut tuolloin myydä mainostilaa televisiointin varjolla. Kiistellyimmät mainokset lopulta poistettiin ja televisiointiin saatiin EBU:n lupa. Mainoksia siirrettiin mm. Tapanilan maastosta kisa-alueen jalankulkuväylän varrelle, jossa ne eivät olleet kameroiden ulottuvilla. Vuoden 1989 MM-kisoissa kansainväliset pelisäännöt oli luotu. Ulkomainokset ja urheilusponsorointi olivat itsestään selviä asioita.

Vuoden 1978 kisoissa oli käytössä värilähetykset mahdollistava kisastudio eli unilateraalistudio. Siinä oli kaksi värikameraa, kaksi vidionkameraa ja kaksi studiovideonauhuria. Kisastudio- eli Yhteenveto-ohjelma tuli joka kisapäivä. Pelkkä urheiluselostus ja pikahaastattelu kisapaikalla eivät enää riittäneet, vaan yleisö halusi tietää enemmän urheilijasuosikkiensa valmistautumisesta ja syistä menestykseen.

Vaikka televisio oli jo huomattavasti vetovoimaisempi kuin radio MM-kisojen seuraamisessa, niin radio oli kuitenkin edelleen tärkeä vuoden 1978 MM-kisoissa. Kisaradiointit kuunneltiin suorina lähetyksinä, kun taas osa televisiointeista tuli nauhoitettuna. Siksi jotkut helsinkiläiset seurasivat kisoja siten, että kuva tuli Tallinnasta ja ääni Yleisradion selostajilta, kuten Paavo Noposelta, Raimo Häyriseltä, Voitto Raatikaiselta ja Juhani Sipilältä. Radioinnin päällikkönä toimi urheilupäällikkö

Voitto Raatikainen. Radion puolelta lainattu Antero Viherkenttä toimi varsinaisten kisojen kuuluttajana, kuten myös 1989 MM-kisoissa.

Edellä mainitut toimittajat muistelevat kyseisten kisojen parhaita hetkiä Katso-lehdessä 1978. Noposelle kisat olivat merkittävä kohokohta pitkän sairasloman jälkeen. Hän kertoi, kuinka kisoihin valmistautuminen ja tausta-aineiston kokoaminen oli alkanut jo kuukausia aikaisemmin. Raimo Häyriselle, joka parhaiten on tullut tunnetuksi joukkuelajien selostuksista, nämä kisat jäivät mieleen ankarasta flunssasta, joka esti osan töistä. Selostuskoppien +25 C asteen lämmöstä siirtyminen ulos -15 C asteen pakkaseen aiheuttikin selostajille sairastumisvaaran. Juhani Sipilä muisteli, että pikahaastattelut heti maaliintulon jälkeen olivat kiinnostavin työskä, kun niissä sai mukavasti tunnelmia irti.

Lahdessa toimi oma kisaradio vuoden 1978 MM-kisojen aikana. Kanavana käytettiin Hämeen alueradion Lahden Ula II:n taajuutta. Tämä oli ensimmäinen kerta radion historiassa, kun jokin paikallisradio ryhtyi laajaan lähetystoimintaan tiettyyn tapahtumaan liittyen. Ohjelmaa lähetettiin yleensä tunti aamupäivällä ja tunti iltapäivällä. Musiikin lomassa kerrottiin mm. kisatunnelmasta, yleisöpalvelusta, opastuksesta, säästä, oheisohjelmista ja analysoitiin kisoja. Lisäksi lähetettiin kisauutisia varsinaisten kisojen aikaan neljä kertaa päivässä. Tuotantopäällikkönä toimi Kauko Kojonen. Vastaavat toimittajat olivat Timo Toivanen (uutiset), Risto Lasila (ajankohtaisasiat) ja Esko Kähkönen Rovaniemeltä (urheiluasiat).

Kisatunnelmia ympäri maailmaa

Vuonna 1989 Yleisradio välitti kisatunnelmia nauhoitettuna sadoille miljoonille katsojille aina Australiaa, Hongkongia ja Meksikoa myöten. Eurooppaan kaikki lähetykset menivät Lahdesta suorina. Kisojen televisiointia ja radiointia varten rakennettiin mäkikatsomon päähän iso keskusrakennus, joka on toiminut kisojen jälkeen Hiihtomuseona.

Kisojen kokonaiskustannukset olivat Yleisradiolle 13,5 miljoonaa markkaa. Selostamoja oli rakennettu 80 kappaletta. Enimmillään kameroita oli käytössä samana päivänä 30 kappaletta. Hiihdon aikana maastossa oli käytössä 20 kameraa. Yle kokeili myös uutuuksia maastohiihdon kuvauksessa. Esimerkiksi viestinhiihdoissa hiihtäjien rinnalla ajoi auto, josta lähetyssignaali meni yläpuolella lentävään helikopteriin. Auton katossa oli valo, jotta helikopteri pystyi seuraamaan sitä. Autossa oli kaksi kameraa. Toinen otti kattoluukusta kuvaa ja toinen kuvasi melkein maan tasalta. Viestinviejät olivat käytännöllisesti katsoen lähes koko ajan kameraputken ulottuvilla. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli myös äänitarkkaamon pöytä, johon rakennettiin syntetisaattori kuvaamaan hiihdon ääniä, kuten sauvan iskuja lumeen, suksen suhausta lumella tai luistelun potkuja. Kuvaan soitettiin tarvittava tunnelma siellä, missä äänet eivät muuten kuuluneet.

Yleisradion projektipäällikön töitä hoiti Aarre Elo. Televisioinnin pääohjaajana toimi Kalevi Uusivuori. Televisioon kisoja selostivat Kari Hiltunen, Hannu-Pekka Hänninen, Erkki Kumpunen, Voitto Liukkonen ja Pentti Salmi. Suomalaista televisio- ja radioväkeä työskenteli kisapaikoilla kaikkiaan 335 henkeä. Kaikkiaan kisalähetyksiä maailmalle lähetettiin 35 tuntia ja lisäksi Suomeen vielä kisastudio-ohjelmat. Suomalaisten naishiihtäjien ja mäkihyppääjien menestys sekä mieshiihtäjien taistelutahto saivatkin massat liikkeelle sekä kisapaikalle että televisioiden ja radioiden ääreen.

LÄHTEET:

Painetut lähteet:

FIS 1978 Lahti Bulletin, 1978.

Hiihdon maailmanmestaruuskilpailut, Pohjoismaiset lajit, Lahdessa 1.-9.3.1958, Käsikirja, 1958

Hiihdon maailmanmestaruuskilpailut Lahti 1978, Käsikirja, 1978

Hiihdon maailmanmestaruuskilpailut Lahti 17.-26.2.1989, Käsikirja, 1989

Hiihdon maailmanmestaruuskilpailut Lahti 1989, Virallinen kisakirja 1989

Raatikainen, Voitto: Hiihdon MM 78, 1978

Yleisradion historia 1926 1996 I-III, 1996

Artikkelit: Kanerva, Juha: Suomen ensimmäinen oikea urheiluselostaja, Helsingin Sanomat 19.11.2000

Rasilainen, Toivo: Radio ja MM-hiihdot, Mikrofonit n:o 1/1958

Tiilikainen, Pekka: Radio latujen varsilla, Radiokuuntelija n:o 10/1958

Lehdet: Ilta-Sanomat 29.1.1994

Katso-lehdet n:o 7/1978, n:o 9/1978, n:o 10/1978, n:o 7/1989

Radiokuuntelija n:o 14/1958

Haastattelut: Unto Mäkiselästä saadut muistutiedot vuoden 1938 MM-kisoista

: